

Камінська Ірина Миколаївна, аспірант
Луцький державний технічний університет

Інтегральна оцінка фінансової спроможності регіонів України

Статтю присвячено теоретичним та прикладним дослідженням засад фінансової спроможності регіону. Запропоновано методологічні підходи до інтегральної оцінки фінансової спроможності регіону. Проведено оцінку фінансової спроможності регіонів України.

Ключові слова: фінансова спроможність регіону, фінансова достатність регіону, фінансова дієздатність регіону, фінансова стійкість регіону.

The Integrative Estimate of Financial Ability of Region

The article is devoted to the development of theoretical and conceptual issues of the financial ability of region. The proposals are made to improve the integrative estimate of the financial ability of region. The **estimation** of financial ability of regions of Ukraine are conducted.

Keywords: financial ability of a region, financial sufficient of a region, financial capability of a region, financial firmness of a region.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Для регіонів України однією з основних проблем, розв'язання яких визначає сталий їх розвиток, є підвищення фінансової спроможності, адже за допомогою фінансів можна відчутно активізувати розвиток регіону та держави в цілому, оскільки між фінансами та регіональним розвитком існує прямий зв'язок: без достатніх джерел фінансового забезпечення такий розвиток неможливий. Відтак, забезпечення фінансової спроможності регіону є пріоритетним напрямком регіональної політики сталого розвитку, який потребує системного і комплексного вивчення виробничо-господарської та фінансової діяльності регіональних суб'єктів і передбачення ймовірності виникнення дестабілізуючих чинників, тобто діагностики, що базується на використанні системи індикаторів виявлення диспропорції.

Діагностика фінансової спроможності регіону є важливим засобом виявлення резервів нарощування фінансового потенціалу, підвищення ефективності регіонального відтворення, удосконалення діяльності суб'єктів господарювання. Лише на основі результатів оцінки можна визначити вірну ситуацію, що склалась в регіоні, знайти найбільш вразливі його місця, сформулювати стратегічні й тактичні цілі та запропонувати ефективні заходи виходу з кризового стану та забезпечення фінансової спроможності як окремо взятого суб'єкта господарювання так і регіону в цілому задля досягнення їх сталого розвитку. Таким чином, діагностика фінансової спроможності є інструментом вироблення стратегії формування і використання, розміщення і акумулювання капіталів на певних регіональних ринках для державних та регіональних органів влади, інвесторів, кредиторів, суб'єктів господарювання, суспільно-політичних й інших організацій громадян, а також і окремо взятих громадян території, які, очевидно, є зацікавленими у її результатах.

З вище вказаного, активний соціо-еколого-економічний розвиток регіону потребує діагностики фінансової спроможності території та цілеспрямованого вивчення можливостей її забезпечення. Тому зі становленням ринкової економіки в Україні, появою фінансових ринків, посиленням неоднорідності регіонів у забезпеченості фінансовим потенціалом, потребою пошуку джерел фінансових ресурсів та оптимізації їх використання виникає об'єктивна необхідність інтегральної оцінки фінансової спроможності регіонів, що є важливою вихідною основою для прийняття управлінських рішень щодо реальних шляхів подальшого розвитку окремих територій держави.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Однак, будучи досить актуальною і маючи значний практичний інтерес, проблема фінансової спроможності регіону в економічній літературі не знайшла належного висвітлення. Значний внесок у формування вітчизняної наукової моделі регіональної фінансової політики внесли провідні вчені-економісти: О.Василик [2-3], Т. Гуйда [5], А.Єпіфанов й І.Сало [10], М.Карлін [11], В.Опарін [23], К.Павлюк [3, 15, 16], В.Сенчагов [19, 24], Д.Стеченко [21-

22], С.Юрій і Й.Бескид [26] та інші. Питання регіональної та фінансової діагностики висвітлені в працях О.Виборової [4], В.Дубницького та Р.Лазебника [9], В.Лексіна [13], О.Дмитрієвої [8], Я.Хоменка [25], В.Клісторина [12] й інших. Визначеним недоліком дослідження регіонального та фінансового розвитку у вітчизняній економічній науці є недостатня увага, що приділяється регіональним фінансам, а, зокрема, проблемам оцінки фінансового потенціалу регіону в системі управління ним і можливості його нарощування та ефективного використання, здатності забезпечення фінансової стійкості.

Цілі статті. Незважаючи на те, що на сьогодні немає ні загальноприйнятих методик діагностики фінансової спроможності та ні теоретичних комплексних розробок цього питання, з'ясуємо що ж собою представляє фінансова спроможність регіону, визначимо її визначальні змістовні характеристики та проведемо інтегральну оцінку.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Перш за все, визначимось із змістом фінансової спроможності регіону.

Стосовно категорії “фінансова спроможність” ідеться про комплекс характеристик, здатних забезпечити цілісну оцінку фінансового стану певної економічної системи, а також можливостей зміни цього стану задля забезпечення стійкого економічного зростання. Так, під фінансовою спроможністю мається на увазі стан і рівень забезпечення інтересів, що визначається власними можливостями суб'єкта господарювання. З одного боку, фінансова спроможність – це конкретний стан соціально-економічної системи, за якого вона задовольняє економічні, соціальні та екологічні потреби і задовольнятиме їх у майбутньому, а тому, з іншого боку, фінансова спроможність – це передумова виникнення нових можливостей розвитку, забезпечення конкурентоспроможності.

Таким чином, фінансова спроможність регіону передбачає його здатність забезпечувати гідні умови для розвитку, яка базується на можливості суб'єктів регіональних відносин спільно формувати і реалізовувати фінансову стратегію

забезпечення сталого регіонального розвитку, залучати до цього процесу наявні та потенційні фінансові ресурси регіону в даному періоді для фінансування економічних, соціальних і екологічних програм розвитку, встановлювати максимальні та раціональні напрямки їх розподілу та використання.

Вважаємо, можна виділити такі її критерії:

1) фінансова достатність (наявність у регіону фінансових ресурсів у обсязі достатньому для задоволення всіх його потреб);

2) фінансова дієздатність (здатність регіону забезпечувати ефективно розширене самовідтворення);

3) фінансова стійкість (здатність регіону стабільно підтримувати на певному рівні або нарощувати сталий розвиток за рахунок його самостійності та незалежності від зовнішніх джерел фінансування).

Кожна із вказаних критеріальних характеристик фінансової спроможності відображає певний суттєвий аспект даної категорії, тобто дію однієї групи факторів на спроможність регіонального розвитку. Тим часом, фінансова спроможність регіону формується під впливом їх усіх. Тому неправильно робити висновки щодо фінансової спроможності (неспроможності) лише на основі оцінки якоїсь однієї характеристики та при визначенні фінансової спроможності регіону виникає необхідність синтезу розглянутих підходів.

Отже, загалом, фінансову спроможність регіону можна трактувати як його спроможність до розширеного самовідтворення з метою збалансованого задоволення потреб регіону, забезпечення стійкого розвитку та утримування конкурентоздатності регіону.

З метою прогнозування та вибору шляхів забезпечення фінансової спроможності регіонів із врахуванням їх певних особливостей, необхідності набуває оцінка фінансової спроможності.

Визначені критеріальні характеристики фінансової спроможності регіону дають змогу підвищити ефективність інформаційно-аналітичної системи моніторингу фінансово-економічного стану регіону та розробити методичку інтегральної оцінки фінансової спроможності регіонів.

Інтегральну оцінку фінансової спроможності регіону пропонуємо здійснювати шляхом використання системи часткових індексів фінансової достатності, дієздатності та стійкості, які всебічно відображають наявність фінансових ресурсів, ефективність їх використання та за рахунок яких джерел фінансових ресурсів були досягнуті кінцеві результати, що дає змогу робити висновки про залежність від зовнішніх джерел фінансування і прогнозувати можливості подальшого розвитку. Органічний взаємозв'язок показників дає можливість комплексно оцінити результативність фінансової політики кожного регіону. Узагальнений показник обчислюється на основі запропонованої методики обчислення інтегрального індексу з використанням статистичних показників, що характеризують динамічні та якісні зрушення у фінансово-економічній сфері регіону. Методика, яку пропонуємо, передбачає можливість розрахунку інтегрального індексу фінансової спроможності регіону в цілому та за окремими критеріальними характеристиками і виявлення процесів та тенденцій в основних підсистемах фінансової регіональної системи.

Інтегральна оцінка фінансової спроможності адміністративних регіонів України визначає їх місце серед адміністративно-територіальних одиниць (табл. 1).

Дана оцінка засвідчила, що у 2000-2005 роках фінансова спроможність регіонів України інтенсивно зростало, що підтверджує поліпшення більшості показників. Разом з тим, результати оцінки показали, що динаміка фінансової спроможності в регіонах різна.

Крім того, результати комбінаційного групування засвідчили несумісність позицій регіонів за інтегральними індексами фінансової достатності, дієздатності та стійкості. Регіони України (за винятком м. Київ), володіючи недостатніми фінансовими ресурсами, значна частина яких є залученими, неефективно їх використовують. Одна справа, коли у регіону недостатньо коштів, а інша – що й ці обмежені фінансові ресурси неефективно використовуються, або, коли дана достатність досягається за рахунок значного

Таблиця 1

Інтегральна рейтингова оцінка фінансової спроможності регіонів України за 2000-2005 роки*

Регіони (області)	Інтегральний індекс фінансової спроможності регіонів, I _j											
	2000	Місце регіону	2001	Місце регіону	2002	Місце регіону	2003	Місце регіону	2004	Місце регіону	2005	Місце регіону
АР Крим	1.07983	7	1.13160	4	1.05435	7	1.03791	11	1.02047	10	1.03493	10
Вінницька	0.96074	16	0.95658	18	0.91341	23	0.92493	23	0.90637	24	0.92153	20
Волинська	0.90096	25	0.93905	22	0.92876	18	0.91141	26	0.89792	25	0.89950	25
Дніпропетровська	1.14953	4	1.12023	5	1.08589	5	1.14902	3	1.12525	3	1.20194	2
Донецька	1.09754	5	1.09826	7	1.04294	10	1.06528	9	1.06458	5	1.10281	4
Житомирська	0.91942	23	0.91711	25	0.92299	22	0.93569	20	0.91034	23	0.90709	23
Закарпатська	0.92505	22	0.96198	17	0.92389	21	0.98543	16	0.94533	19	0.92751	18
Запорізька	1.14880	4	1.14557	3	1.12563	3	1.16484	2	1.12958	2	1.12499	3
Івано-Франківська	0.95026	18	0.95486	20	0.92813	19	0.94330	18	0.92223	21	0.91792	21
Київська	0.99975	14	1.05441	10	1.03994	11	1.09777	4	1.06439	6	1.06848	7
Кіровоградська	0.94445	19	0.96912	16	0.93212	17	0.94058	19	0.94912	17	0.93122	16
Луганська	0.99223	15	0.99865	15	0.96932	14	0.98097	17	0.98802	12	0.99216	13
Львівська	1.04067	9	1.06108	9	1.05315	8	1.05850	10	1.01215	11	1.02060	11
Миколаївська	1.02359	12	1.04719	11	1.03420	12	1.02625	12	0.97226	14	1.00072	12
Одеська	1.03919	10	1.06334	8	1.04446	9	1.06592	8	1.02629	9	1.03964	9
Полтавська	1.20638	2	1.17531	2	1.14692	2	1.09222	6	1.09985	4	1.08989	5
Рівненська	0.90338	24	0.93942	21	0.90691	24	0.92286	24	0.94645	18	0.89950	25
Сумська	1.03076	11	1.04698	12	1.01554	13	0.99272	14	0.95696	15	0.98586	14
Тернопільська	0.89829	26	0.88817	27	0.88380	26	0.92627	22	0.87113	26	0.89967	24
Харківська	1.09706	6	1.11760	6	1.08660	4	1.09290	5	1.06155	7	1.07543	6
Херсонська	0.95099	17	0.92475	24	0.90096	25	0.92248	25	0.91083	22	0.91609	22
Хмельницька	0.94118	21	0.93405	23	0.93767	16	0.93419	21	0.95391	16	0.93083	17
Черкаська	0.94242	20	0.95631	19	0.92762	20	0.98787	15	0.97807	13	0.92727	19
Чернівецька	0.88389	27	0.89951	26	0.88088	27	0.89379	27	0.86025	27	0.88088	27
Чернігівська	1.00163	13	1.03002	13	0.96829	15	0.99369	13	0.94163	20	0.95872	15
м. Київ	1.65825	1	1.62146	1	1.64032	1	1.64240	1	1.65058	1	1.66965	1
м. Севастополь	1.04318	8	1.01414	14	1.08115	6	1.06850	7	1.02996	8	1.04891	8

* розраховано автором на основі обробки даних Державного комітету статистики України, Державного казначейства України, Міністерства фінансів України [1, 6, 7, 17, 18, 20]

обсягу залучених фінансових ресурсів. Тому для регіону нестача коштів є не такою проблематичною, як їх неефективне використання.

Відтак, для більшої наукової достовірності таких результатів проведемо оцінку щільності зв'язку між індексами фінансової достатності, дієздатності та стійкості на основі застосування кореляційно-регресійного методу – визначення коефіцієнта Спірмана – рангового коефіцієнта кореляції.

Коефіцієнт рангової кореляції Спірмана визначається за формулою [14, с. 126]:

$$\rho = 1 - \frac{6 \sum d^2}{n(n^2 - 1)},$$

де d – відхилення рангів:

$$d_{xy} = R_x - R_y, \quad d_{xz} = R_x - R_z, \quad d_{yz} = R_y - R_z,$$

де R_x, R_y, R_z – відповідно ранги (місця регіонів) за індексами фінансової достатності, дієздатності та стійкості;

n – кількість регіонів.

Ранговий коефіцієнт кореляції (ρ) може набувати значення від «-1» до «+1». Якщо ранги збігаються (для всіх X_i, Y_i, Z_i : $R_x = R_y, R_x = R_z, R_y = R_z$), то $d^2 = 0$, тобто між ознаками є прямий зв'язок і $\rho = 1$.

Якщо $\rho = -1$, то зв'язок між ознаками обернений. Якщо $\rho \approx 1$, між ознаками досить сильний прямий зв'язок.

Коефіцієнт рангової кореляції має переваги – не громіздкий, потребує невеликих затрат часу на підготовчу роботу, а його недоліками є те, що він не є точним, оскільки в аналізі взаємозв'язків використовуються не значення ознак, а їх ранги.

У 2000-2005 роках значення коефіцієнта рангової кореляції між ознаками фінансової достатності та фінансової дієздатності (ρ_{xy}) знаходилось в межах 0,850-0,908, між ознаками фінансової достатності та фінансової стійкості (ρ_{xz}) – 0,612-0,814, між ознаками фінансової дієздатності та фінансової стійкості (ρ_{yz}) – 0,498-0,720. Беручи до уваги, що критичне значення коефіцієнта рангової

кореляції для рівня істотності $\alpha=0,05$ і $n=27$ дорівнює 0,497, з ймовірністю 0,95 можна стверджувати, що існує зв'язок між формуючими факторами фінансової спроможності, зокрема, існує дуже тісний зв'язок між фінансовою достатністю та фінансовою дієдатністю, дещо слабший між фінансовою достатністю та фінансовою стійкістю і порівняно ще слабший але, істотний зв'язок між фінансовою стійкістю та фінансовою достатністю.

Таким чином, результати аналізу підтвердили сформульовану раніше гіпотезу про те, що фінансова достатність регіону не завжди підкріплена його фінансовою стійкістю, фінансова достатність може усугублятися низькою фінансовою дієдатністю, фінансова дієдатність не є гарантом фінансової стійкості.

Графічне подання неоднозначності явищ фінансової достатності, дієдатності та стійкості регіонів наведено на рис. 1.

Таким чином, результати проведеного статистичного дослідження дозволяють зробити певні висновки. На сьогодні забезпеченість фінансовими ресурсами (фінансова достатність) не чинить суттєвого впливу на ефективність процесів регіонального відтворення (фінансову дієдатність) в регіонах України, а відтак на регіональний розвиток зокрема, та на їх фінансову стійкість, а також і регіональна ефективність не забезпечує фінансової самостійності регіонам. Здебільшого, регіони України, які займають провідні місця у рейтинговій таблиці за рівнем фінансової достатності (Донецька, Дніпропетровська, Запорізька, Полтавська, Харківська, м. Київ), займають і високі позиції за рівнем фінансової дієдатності та стійкості, і навпаки, регіони із низькими рейтинговими значеннями індексу фінансової достатності (Вінницька, Житомирська, Рівненська, Тернопільська, Херсонська, Хмельницька, Чернівецька) також знаходяться на останніх місцях за рейтинговими значеннями індексів фінансової дієдатності та стійкості. Крім того, відслідковується за певними регіонами і тенденція за нормального (середнього) рівня фінансової достатності порівняно набагато нижча фінансова дієдатність та водночас середнє місце у рейтинговій таблиці за рівнем індексу

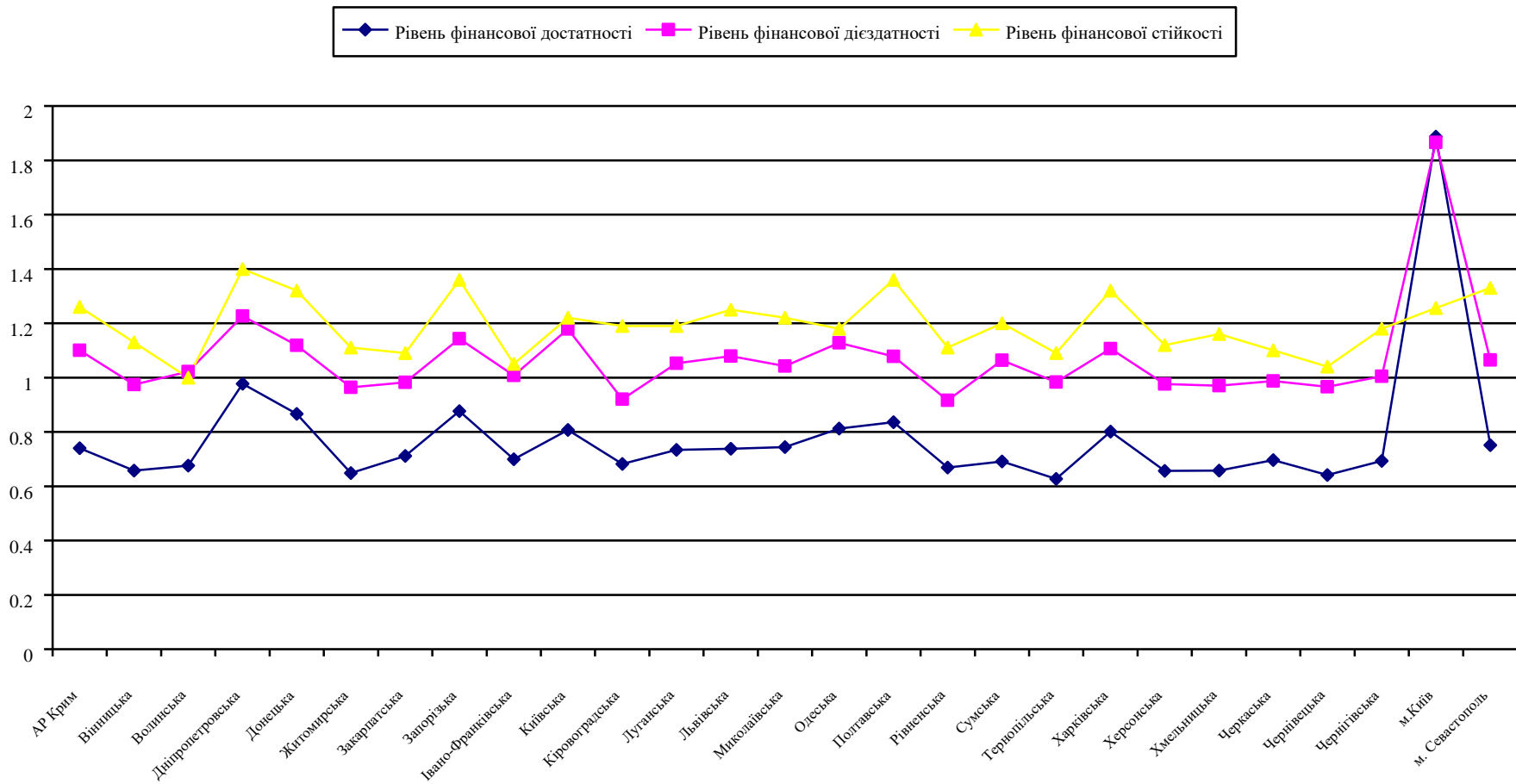

Рис. 1. Взаємозв'язок рівнів фінансової достатності, фінансової дієздатності, фінансової стійкості за регіонами України

фінансової стійкості (2005 р.: Миколаївська область – відповідно 10, 14 і 11 місця; Полтавська область – відповідно 5, 10 і 2 місця; Кіровоградська область – відповідно 19, 26 і 13 місця;), а також за нормального (середнього) рівня фінансової достатності та фінансової дієздатності, водночас порівняно досить низька фінансова стійкість (Закарпатська область – відповідно 14, 20 і 24 місця; Івано-Франківська – відповідно 15, 16 і 25 місця; Одеська область – відповідно 6, 5 і 16 місця). Лише в поодиноких випадках спостерігається за обмежених ресурсів порівняно вища ефективність їх використання, що не завжди забезпечує їм високі рейтингові місця за рівнем індексу фінансової стійкості (2005 р.: Волинська область – відповідно 20, 15 і 27 місця; Львівська область – відповідно 12, 9 і 9 місця; Тернопільська область – відповідно 27, 19 і 23 місце; Сумська область – відповідно 18, 12 і 12 місця). Є підстави стверджувати про неефективність фінансової політики на регіональному рівні.

Спостерігається явище, коли за умови низької фінансової достатності притаманні й низька фінансова дієздатність та стійкість, і навпаки, за високого рівня фінансової достатності високі й фінансова дієздатність та стійкість.

Херсонська, Вінницька, Волинська, Івано-Франківська, Житомирська, Хмельницька, Тернопільська та Чернівецька області за результатами 2000-2005 р.р. посідали останні місця. Провідні місця за рівнем фінансової спроможності утримують м. Київ, Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Полтавська, Київська, Одеська та Харківська області (табл. 2).

Підбиваючи підсумки, зазначимо, що низьку фінансову спроможність регіонів України та високі місця у рейтингу можна пояснити значною диференціацією у рівнях їх фінансової спроможності та фактично відсутністю середньо спроможних регіонів. Співвідношення між областями з найбільшим і найменшим значенням інтегральної оцінки фінансової спроможності у 2000 р. становило майже 1,88:1 ($I_j=1,65825$ у м. Київ та $I_j=0,88389$ у Чернівецькій області), у 2001 р. – майже 1,83:1 ($I_j=1,62146$ у м. Київ та $I_j=0,88817$ у Тернопільській області), у 2002 р. – майже 1,86:1 ($I_j=1,64032$ у м. Київ та $I_j=0,88088$ у Чернівецькій області), у 2003 р. – майже 1,84:1 ($I_j=1,64240$ у м.

Київ та $I_j=0,89379$ у Чернівецькій області), у 2004 р. – майже 1,92:1 ($I_j=1,65058$ у м. Київ та $I_j=0,86025$ у Чернівецькій області), а у 2005 р. – 1,90:1 ($I_j=1,66965$ у м. Київ та $I_j=0,88088$ у Чернівецькій області). Так, і диференціація у рівнях фінансової спроможності м. Києва (1-ше місце) як високо спроможного регіону та Дніпропетровської області (2-ге місце) як середньо спроможного регіону у 2005 році становила 1,39, та і загалом на протязі 2000-2005 років диференціація у рівнях фінансової спроможності регіонів, які посідали 1-ше (м. Київ) та 2-ге (2000-2002 роки – Полтавська обл., 2003-2004 роки – Запорізька обл., 2005 – Дніпропетровська обл.) знаходилась у межах 1,37-1,46. Тобто, майже у 2 рази рівень фінансово спроможного регіону – м. Київ перевищує рівень неспроможних регіонів, і понад в 1,37 рази його рівень є вищим, ніж у регіону, який слідує за ним у рейтинговій таблиці. Окрім того, диференціація в рівнях фінансової спроможності регіонів України без врахування міста Києва у 2000-2005 роках відповідно становила 1,36, 1,32, 1,30, 1,30, 1,31 і 1,36 разів.

Таблиця 2

Групування регіонів України за рівнем фінансової спроможності в 2005 р.

Значення рейтингу, I_j	Рівень фінансової спроможності регіону	Регіони (області)
$I_j \geq 1,40672$	Високий	м. Київ
$1,14380 < I_j < 1,40672$	Середній	Дніпропетровська
$I_j \leq 1,14380$	Низький	Донецька, Запорізька, Полтавська, м. Севастополь, Харківська, Одеська, Київська, Миколаївська, Львівська, Рівненська, Черкаська, Луганська, Автономна Республіка Крим, Сумська, Івано-Франківська, Чернівецька, Вінницька, Закарпатська, Волинська, Хмельницька, Чернігівська, Кіровоградська, Житомирська, Херсонська, Тернопільська області

* складено автором на основі обробки даних Державного комітету статистики України, Державного казначейства України, Міністерства фінансів України

Відтак, в Україні фактично існує прірва між багатими і бідними, дієдатними та недієдатними, стійкими та нестійкими, тобто загалом спроможними і неспроможними регіонами. Підвищення фінансової

спроможності одних регіонів України при одночасному зменшенні інших є помітним фактором регіонального напруження.

На рис. 2 визначено рівні фінансової спроможності регіонів України.

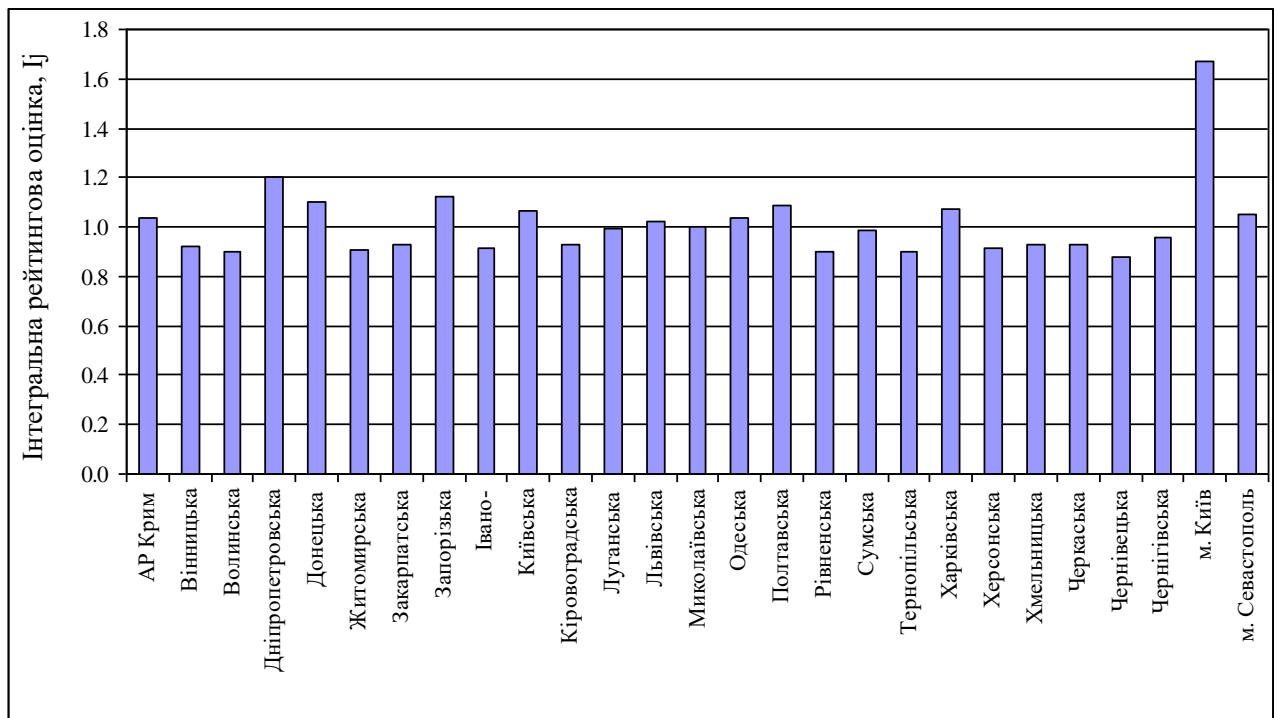

Рис. 2. Рівні фінансової спроможності регіонів України в 2005 р.

Висновки. Таким чином, проведена оцінка фінансової спроможності регіонів України показала значну диференціацію їх рівнів. До того ж диференціація у фінансовій спроможності спостерігається як за окремими критеріальними характеристиками фінансової спроможності (фінансова достатність, фінансова дієздатність та стійкість), так і практично по кожному з індикаторів, які їх відображають, що потребує значної диференціації до вибору стратегії забезпечення фінансової спроможності регіону. Це зумовлює неефективне міжрегіональне переміщення капіталів, праці та інших виробничих факторів. При таких значних відмінностях фінансово неспроможні регіони не можуть конкурувати з іншими за право розміщення капіталів на їх території. Відтак, становлення фінансової спроможності регіонів України потребує розв'язання як теоретичних проблем формування стратегії забезпечення фінансової спроможності, так і практичних завдань вибору

механізмів активації регіональної фінансової політики, в тому числі інструментів стимулювання розвитку неспроможних регіонів.

Дана оцінка відкриває нові можливості для регіональної диверсифікації фінансових ресурсів регіону, коштів вітчизняних і зарубіжних інвесторів, підвищує гарантію сталого розвитку на основі оптимального фінансування економічної, соціальної і економічної сфер.

1. Бюджет України за 2005 рік: Статистичний збірник. – К.: Міністерство фінансів України, 2006. – 292 с.
2. Василик О.Д. Теорія фінансів. Підручник. – К.: НІОС, 2001. – 416 с.
3. Василик О.Д., Павлюк К.В. Державні фінанси України: Підручник. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 608 с.
4. Выборова Е.Н. Финансовая диагностика: вопросы методологии. // Вестник Санкт-Петербургского университета. – 2004. – Вып. 4. Сер. 5. – С. 100-112.
5. Гуйда Т. В. Формування і використання фінансових ресурсів. – М. – 1986.
6. Діяльність підприємств – суб'єктів підприємницької діяльності за 2005 рік: Статистичний збірник. – К.: Державний комітет статистики України, 2006. – Ч. 1. – 164 с.
7. Діяльність підприємств – суб'єктів підприємницької діяльності за 2005 рік: Статистичний збірник. – К.: Державний комітет статистики України, 2006. – Ч. 2. – 212 с.
8. Дмитриева О.Г. Региональная экономическая диагностика. – СПб.: Изд-во Санкт-петербургского университета экономики и финансов, 1992. – 274 с.
9. Дубницький В.І., Лазебник Р.М. Регіональна діагностика як іманентна складова маркетингу території // Регіональна економіка. – 2006. – №2. – С. 212- 216.
10. Єпіфанов А.О., Сало І.В. Регіональна економіка. Навчальний посібник. – К.: Видавництво «Наукова думка», 1999. – 343с.
11. Карлін М.І. Фінансова система України: Навч. посіб. – К.: Знання, 2007. – 324 с. – (Вища освіта ХХІ століття).
12. Клисторин В.И. Диагностика региональных финансов. // Регион: экономика и социология. – 2004. – №2. – С. 3-22.
13. Лексин В. Региональная диагностика: сущность, предмет и метод, специфика применения в современной России // Российский экономический журнал. – 2003. – №9-10. – С. 64-86.
14. Манцуров І.Г. Статистика економічного зростання та конкурентоспроможності країни: Монографія. – К.: КНЕУ, 2006. – 392 с.
15. Павлюк К.В. Прогнозування показників балансу фінансових ресурсів // Фінанси України. – 2003. – №4. – С. 60-70.
16. Павлюк К.В. Фінансові ресурси держави. – К.: “НІОС”, 1998. – 178с.
17. Регіони України, 2006 рік: Статистичний збірник. – К.: Державний комітет статистики України, 2006. – Ч. 1. – 512 с.
18. Регіони України, 2006 рік: Статистичний збірник. – К.: Державний комітет статистики України, 2006. – Ч. 2. – 808 с.
19. Сенчагов В. К. Фінансові ресурси народного господарства. – М.: Фінанси та статистика., 1982.
20. Статистичний щорічник за 2005 рік. – К.: Консультант, 2006. – 575 с.
21. Стеченко Д.М. Розміщення продуктивних сил і регіоналістика: Підручник. – К.: Вікар, 2006. – 396с.

22. Стеченко Д.М. Управління регіональним розвитком: Навч. посіб. – К.: Вища школа, 2000. – 223с.
23. Федосов В., Опарін В., Львовчкін С. Фінансова реструктуризація в Україні: проблеми і напрями: Монографія / За наук. ред. В. Федосова. – К.: КНЕУ, 2002. – 387 с. (Монографія. Київський національний економічний університет. Бібл.: 371-378.)
24. Финансы, денежное обращение и кредит. Учебник / Под ред. В.К. Сенчагова, А.И. Архипова. – М.: «Проспект», 2000.
25. Хоменко Я.В. Сучасні підходи у регіональній діагностиці // Формування ринкових відносини в Україні. – 2006. – №9(64). – С. 108-114.
26. Юрій С.І., Бескид Й.М, Бюджетна система України: Навчальний посібник. – К.: НІОС, 2000. – 400 с.